

УДК 37.016:811.161.2'38

*Анжеліка Попович,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)*

ЗАУВАГИ ПРО БЕЗПЕРЕРВНЕ ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті з'ясовується поняття безперервної стилістичної освіти, виокремлюються її етапи та характеризується зміст стилістичної

підготовки на різних рівнях. Концепція безперервної стилістичної освіти базується на принципі цілісності системи мовної освіти, що забезпечує єдність і взаємозв'язок навчання на освітній траєкторії, яку виформовує шкільна, вища і післядипломна освіта (підвищення кваліфікації, стажування). Сконстатовано, що безперервна стилістична підготовка – це процес отримання знань зі стилістики української мови та формування стилістичних компетенцій упродовж життя з використанням усіх ланок освіти.

Ключові слова: безперервна освіта, безперервна стилістична підготовка, стилістика української мови, етапи вивчення стилістики, лінгводидактика, загальноосвітні навчальні заклади, вища школа, змістові модулі, стилістичні засоби.

В статтє об'ясняється понятіє непрерывного стилистического образования, выделяются его этапы и характеризуется содержание стилистической подготовки на разных уровнях. Концепция непрерывного стилистического образования базируется на принципе целостности системы языкового образования, что обеспечивает единство и взаимосвязь обучения на образовательной траектории, которую формирует школьное, высшее и последипломное образование (повышение квалификации, стажировка). Констатируется, что непрерывная стилистическая подготовка – это процесс получения знаний по стилистике украинского языка и формирования стилистических компетенций в течение жизни с использованием всех звеньев образования.

Ключевые слова: непрерывное образование, непрерывная стилистическая подготовка, стилистика украинского языка, этапы изучения стилистики, лінгводидактика, общеобразовательные учебные заведения, высшая школа, содержательные модули, стилистические средства.

In modern conditions of social development the question of continuing education is often raised. Continuity is explained as the integrity of the educational process, integration of all its stages, their concentrating on the priority of education – personality.

The component of Linguistic continuing education is the Stylistics. The problem of continued, linguistically and methodologically consistent studying of Ukrainian language stylistics in comprehensive schools and higher education is of current interest.

The goal of our research work is to analyze the features of stylistic continuous education. For the purpose, the following main research objectives are defined: to clarify the concept of continuous stylistic education, to specify its stages and to describe in aspects the content of stylistic education at different levels.

Concept of continuous stylistic education is based on the principle of the integrity of language education, which provides the unity and relationship of

studying in educational trajectory which is formed by school education (primary, basic, high school), higher education and postgraduate education.

The continuous and interconnected studying of Ukrainian language stylistics in secondary schools and higher education is reflected in the phasing of education. Therefore, we single out the stages of stylistic education at school:

1) propaedeutic (preparatory) – cursory paying attention on certain stylistic aspects in primary school;

2) basic (initial) – clarification of functional styles of Ukrainian language features and the accompanying studying of stylistics in 5-9th forms;

3) basic (systematic) – a systematic studying of stylistics in 10–11th forms.

In system of higher education the stylistic training is carried out at the following levels:

1) propaedeutic (preparatory) – clarification of certain stylistic phenomena at the lessons of Modern Ukrainian language and Ukrainian language in mass media;

2) basic (systematic) – studying of discipline «Stylistics of Ukrainian language» («Practical stylistics of the Ukrainian language»);

3) advanced (professionally oriented) – improving of knowledge in stylistics on the educational degree «Master», the third educational level in the process of PhD training in postgraduate educational establishments (training, internship).

Thus, continuous stylistic training – is the process of gaining knowledge in Ukrainian language stylistics and process of stylistic competence formation within the life time using all parts of education.

Key words: *continuous education, continuous stylistic training, stylistics of Ukrainian language, stages of Stylistics studying, linguodidactics, comprehensive educational establishments, higher school, content modules, stylistic means.*

У сучасних умовах розвитку суспільства часто порушується питання безперервної освіти (А. Астахова, І. Зязюн, Б. Клименко, М. Лукашевич, О. Матвієнко, Н. Ничкало, Л. Пуховська, М. Степко, Л. Товажнянський, Т. Топчий та інші). На думку А. Астахової, безперервна освіта – цілісний процес, який здійснюється впродовж життя людини, основа організації системи освіти [8].

Сьогодні безперервна освіта «розглядається як унікальний механізм існування людини в новому глобальному суспільстві знань, у якому світова база знань збільшується майже вдвічі кожного року» [10]. Безперервність потлумачується як цілісність освітнього процесу, інтегрованість усіх його етапів, їх спрямованість на пріоритет освіти – особистість. Саме за умов безперервного навчання ми зможемо виховати людину XXI століття, яка вмє критично мислити, здатна до взаємодії та комунікації, допитлива, креативна, самодостатня.

Надважливою для системного розвитку висококультурної особистості є безперервна мовна освіта. У сучасній лінгводидактиці ці аспекти опрацьовували О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Глазова, Н. Голуб,

В. Дороз, Т. Донченко, К. Климова, Г. Корицька, Л. Мацько, М. Пентилюк, К. Плиско, Л. Симоненкова, Т. Симоненко, Л. Скурагівський, Г. Шелехова та інші.

Складником безперервної мовної освіти є навчання стилістики. Проблема безперервного, лінгвістично й методично узгодженого вивчення стилістики української мови в загальноосвітніх навчальних закладах і вищій школі є актуальною.

Методику навчання стилістики української мови в загальноосвітніх навчальних закладах і вищій школі розробляли Н. Бабич, В. Бадер, З. Бакум, Н. Баранник, О. Біляєв, В. Ващенко, Г. Волкотруб, П. Дудик, С. Єрмоленко, Г. Іжакевич, О. Караман, С. Караман, А. Капелюшний, А. Коваль, В. Коптілов, П. Кордун, Л. Кравець, І. Кучеренко, В. Луценко, І. Мамчур, Л. Мацько, В. Новосьолова, І. Олійник, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Пономарів, Л. Рожило, Д. Семчук, К. Серажим, Л. Сугейко, І. Чередниченко, Л. Шевченко, Н. Шульжук, Н. Янко та інші.

Мета нашої розвідки – проаналізувати особливості безперервної стилістичної освіти. Відповідно до мети визначені такі основні завдання: з'ясувати поняття безперервної стилістичної освіти, виокремити її етапи та аспектно схарактеризувати зміст стилістичної підготовки на різних рівнях.

Концепція безперервної стилістичної освіти базується на принципі цілісності системи мовної освіти, що забезпечує єдність і взаємозв'язок навчання на освітній траєкторії, яку виформовує шкільна (початкова, основна, старша школи), вища і післядипломна освіта. Такий підхід уможлиблює виховання «національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності» [7, с. 2].

Безперервне і взаємопов'язане вивчення стилістики української мови в загальноосвітніх навчальних закладах і вищій школі відбувається в етапності навчання. Виокремлюємо такі етапи шкільної стилістичної освіти:

- пропедевтичний (підготовчий) – супровідне вивчення окремих стилістичних аспектів у початковій школі;
- базовий (початковий) – засвоєння елементів стилістики через опрацювання мовознавчих розділів у 5–9 класах;
- основний – системне опанування стилістики в 10–11 класах.

На підготовчому етапі учні 1–4 класів вчать правильно вимовляти голосні та приголосні звуки і слова, фіксують помилки в усних відповідях однокласників, складають і записують зв'язані між собою речення, удосконалюють текст, відновлюють і записують навчальний деформований текст; доповнюють речення, вживають правильні форми звертань і слів, впізнають за прикметними ознаками художні, наукові, науково-популярні та ділові тексти, розрізняють типи текстів за їх ознаками, використовують у мовленні паралельні форми частин мови і т. ін.

М. Пентилюк слушно зауважує: «Належна увага вчителя молодших класів до стилістики стає важливою передумовою для подальшого стилістичної роботи в 5–9 класах» [6, с. 323].

У середній ланці школярі ознайомлюються із функціональними стилями української мови, типами мовлення, їх ознаками, структурою різних текстів, виявляють стилістичні помилки й виправляють їх. Переважно вивчення стилістики є супроводжувальним до інших мовознавчих розділів. Учні опрацьовують стилістичні ресурси української мови, формують навички аналізу текстів різних стилів, звертають увагу на стилістичні недоліки в мовленні, підвищують рівень стилістичної грамотності. Наприклад, у 7 класі навчаються правильно використовувати форми дієслів у мовленні; аналізують випадки використання дієслів зі стилістичною метою; конструюють речення з дієсловами в усіх часах і особових формах, зокрема в переносному значенні, редагують тексти щодо заміни повторюваних дієслів синонімами, уживання одних способів дієслів чи форм певного часу замість інших; складають усні й письмові висловлювання на соціокультурні теми, використовуючи виражальні можливості дієслова; усвідомлюють роль дієслів у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення.

У процесі навчання української мови на рівні стандарту старшокласники готуються до доречного використання мовних ресурсів в усіх ланках виробничої та невиробничої сфери. Учні 10–11 класів поглиблюють і систематизують найважливіші відомості зі стилістики, зокрема звертають увагу на стилістичні норми сучасної української літературної мови, визначають стилістичні функції мовних одиниць у тексті.

На академічному рівні школярі послідовно й системно ознайомлюються зі стилістичними засобами фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, морфології, синтаксису, що дозволяє ефективніше засвоїти матеріал про функціональні стилі мовлення. Упродовж вивчення стилістики простих речень старшокласники повинні розрізняти відтінки значень простих речень; знаходити в тексті стилістично забарвлені засоби простого речення; визначати їх роль і доречність використання в тексті; здійснювати заміну стилістично нейтральних мовних засобів стилістично забарвленими і навпаки; розрізняти синтаксичні синоніми, визначати їх стилістичну функцію.

Профільний рівень через застосування текстоцентричного підходу акцентує увагу на інтегруванні теоретичних і прагматично-орієнтованих розділів курсу сучасної української літературної мови (фоностилістика, стилістична лексикологія, граматична стилістика). Тут передбачається розкриття стилістичних ресурсів фонетичного, лексичного, фразеологічного, словотворчого, морфологічного рівнів мовної системи та їх виражальних засобів; ознайомлення зі стилістичною системою сучасної української літературної мови; удосконалення навичок побудови текстів різних стилів і жанрів; опанування виражальними засобами стилів мовлення; формування вмінь здійснювати дослідницьку роботу зі стилістики, працювати з

довідковою літературою; повторення, систематизація, поглиблення знань крізь призму практичної та функціональної стилістики.

Погоджуємось з думкою О. Горошкіної про важливість детального ознайомлення учнів 10–11 класів зі стилем науки, тому що вони «орієнтуються на продовження освіти у вищих навчальних закладах, де їм доведеться опрацьовувати значну кількість текстів наукового стилю (статей у фахових виданнях, підручників, монографій тощо)» та роботи із жанрами ділового мовлення [2, с. 34].

У системі вищої освіти стилістична підготовка здійснюється за такими рівнями:

- пропедевтичний (підготовчий) – з’ясування окремих стилістичних явищ на заняттях із сучасної української літературної мови (для студентів-філологів) та української мови в засобах масової комунікації або української мови в професійному спілкуванні (для студентів-журналістів);
- основний (систематичний) – вивчення дисципліни «Стилiстика української мови» («Практична стилістика української мови»);
- поглиблювальний (професійно орієнтований) – поглиблення знань зі стилістики на освітньому ступені «магістр», третьому освітньо-науковому рівні при підготовці доктора філософії, у закладах післядипломної освіти (підвищення кваліфікації, стажування).

Вивчаючи сучасну українську літературну мову та українську мову в засобах масової комунікації, увагу студентів зосереджуємо «на природі й сутності мовних одиниць, семантичних і формально-граматичних ознаках» [5, с. 3].

Мета вивчення стилістики української мови у вищій – поглибити в студентів розуміння мовних явищ, показати систему української мови в її довершеній, поліфункціональній формі, домогтися засвоєння основних понять теоретичної стилістики і оволодіння стилістичними нормами літературного мовлення, прищепити чуття естетики мовлення, вміння працювати над словом і стежити за мовленням учнів [4].

На напрямках підготовки «Середня освіта (Українська мова і література)» та «Філологія (Українська мова і література)» освітнього ступеня «бакалавр» виокремлюємо три змістові модулі: Вступ. Основні поняття стилістики; Фоностилiстика, лексична і фразеологічна стилістика; Стилiстичні засоби словотвору, морфології та синтаксису.

Практична стилістика на напрямі підготовки «Журналістика» переважно спрямована на вивчення стилістичних особливостей мови засобів масової комунікації, з’ясування типових помилок у використанні мовностилістичних засобів, формування навичок конструювати стилістично довершені тексти, підвищення культури фахового мовлення, розвиток мовного чуття й смаку.

Вважаємо обов’язковим звертати увагу на необхідність розгляду стилістичних аспектів при вивченні мови на нефілологічних факультетах. Здобувачі вищої освіти практично оволодівають основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови; вчать правильно

використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; здобувають навички оперування фаховою термінологією, редагування, коригування та перекладу наукових текстів.

На спеціальностях «Філологія (Українська мова і література)» та «Середня освіта (Українська мова і література)» освітнього ступеня «магістр» пропонуємо читати такі курси, як «Мовна культура ділового спілкування» («Ділове спілкування», «Етика ділового спілкування»), «Гендерна стилістика», «Комунікативна стилістика», «Когнітивна стилістика», на спеціальності «Журналістика» – «Медійна стилістика».

Стилістична підготовка має продовжуватися і на третьому освітньо-науковому рівні при підготовці доктора філософії. Для аспірантів-філологів через, скажімо, дисципліни «Функційно-стилістичні особливості художнього дискурсу», «Декодування поетичного тексту», «Лінгвістична поетика»; для здобувачів вищої освіти іншого фаху – «Культура наукової української мови» («Українська наукова мова»), «Наукові основи професійного мовлення», «Теорія і практика наукового дискурсу» тощо.

В умовах європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи вважається обов'язковим безперервний професійний розвиток – навчання впродовж життя [3]. Це актуальне для вчителів-словесників, тому на курсах підвищення кваліфікації продовжується стилістична підготовка, зокрема можна звернути увагу на:

– первні стилістики української мови: працю К. Лучаковського «Начерк стилістики, поетики і риторики з додатком про красу мови і будову вірша» (1917 р.), книгу О. Курило «Уваги до сучасної української літературної мови» (1920 р.) як «неоцінений стилістичний порадник», підручник В. Домбровського «Українська стилістика і ритміка» (1923 р.), допоміжний вид навчального видання зі стилістики І. Огієнка «Український стилістичний словник» (1924 р.), розвідку М. Сулими «Українська фраза. Коротенькі начерки» (1928 р.), окремий спеціальний курс стилістики української мови Б. Ткаченка «Нарис української стилістики» (1929 р.) і т. ін. [9];

– сучасні напрями стилістики (когнітивна і комунікативна стилістика, прагматилістика, гендерна стилістика, медійна стилістика, креативна та графічна стилістика);

– тенденції української мовної практики: «національні зразки словотворення, повернення до активного українського вжитку одиниць, донедавна кваліфікованих як застарілі чи діалектні, та вилучення з української мови неорганічних для неї одиниць, нав'язаних під впливом інших мов, насамперед російської» [1, с. 3];

– стилістичні новації різних мовних рівнів, зокрема засоби графодеривації та функціонально-семантичні особливості абрєвіатур у художньому тексті тощо.

Отже, безперервна стилістична підготовка – це процес отримання знань зі стилістики української мови та формування стилістичних

компетенцій упродовж життя з використанням усіх ланок освіти. Поняття безперервної стилістичної освіти є багаторівневим та багатоаспектним. Подальші дослідження цього питання вбачаємо у деталізації кожного етапу стилістичної підготовки та з'ясуванні лінгводидактичних аспектів нових дисциплін зі стилістики.

Література

1. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / Катерина Городенська. – К. : КММ, 2014. – 124 с.
2. Горошкіна О. Теорія і практика навчання української мови в старших класах / Горошкіна О., Попова Л., Нікітіна А. – Х. : Видавнича група «Основа», 2012. – 171 с.
3. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система : довідник користувача / [пер. з англ. ; за ред. д-ра техн. наук, проф. Ю. Рашкевича та д-ра пед. наук, доц. Ж. Таланової]. – Л. : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 106 с.
4. Мацько Л. Стилістика української мови : програма для філологічних факультетів вищих навчальних закладів України / Л. Мацько // Дивослово. – 2002. – № 9. – С. 50–57.
5. Мацько Л. Стилістика української мови: підручник / Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. ; за ред. Л. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник / [кол. авторів за ред. М. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
7. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська мова ; Українська література. 5–9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
8. Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем : (первый опыт становления и развития в Украине) : монография / [под общ. ред. В. Астаховой]. – Х. : Издательство НУА, 2011. – 214 с.
9. Попович А. Інформаційне забезпечення вишівської стилістики української мови в 20–40-их роках ХХ століття / А. Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Випуск 38. – С. 396–399.
10. Старокожко О. Безперервна освіта як фактор упродовження ідей Болонського процесу / О. Старокожко // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 148. – С. 141–145.

References

1. Horodenska K. Ukrainske slovo u vymirakh sohodennia / Kateryna Horodenska. – K. : KMM, 2014. – 124 s.

2. Horoshkina O. Teoriia i praktyka navchannia ukrainskoi movy v starshykh klasakh / Horoshkina O., Popova L., Nikitina A. – Kh. : Vydavnycha hrupa «Osнова», 2012. – 171 s.

3. Yevropeiska kredytna transferno-nakopychuvalna systema : dovidnyk korystuvacha / [per. z anhl. ; za red. d-ra tekhn. nauk, prof. Iu. Rashkevycha ta d-ra ped. nauk, dots. Zh. Talanovoi]. – L. : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2015. – 106 s.

4. Matsko L. Stylistyka ukrainskoi movy: pidruchnyk / Matsko L., Sydorenko O., Matsko O. ; za red. L. Matsko. – K. : Vyshcha shkola, 2003. – 462 s.

5. Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvitykh zakladakh : pidruchnyk / [kol. avtoriv za red. M. Pentyliuk]. – K. : Lenvit, 2005. – 400 s.

6. Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitykh navchalnykh zakladiv : Ukrainska mova ; Ukrainska literatura. 5–9 klasy. – K. : Vydavnychi dim «Osvita», 2013. – 160 s.

7. Nepreryvnoe obrazovanie kak printsip funktsionirovaniia sovremennykh obrazovatelnykh sistem : (pervyi opyt stanovleniia i razvitiia v Ukraine) : monohrafiia / [pod obshch. red. V. Astakhovoi]. – Kh. : Izdatelstvo NUA, 2011. – 214 s.

8. Popovych A. Informatsiine zabezpechennia vyshivskoi stylistyky ukrainskoi movy v 20–40-ykh rokakh KhKh stolittia / A. Popovych // Naukovi pratsi Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka : Filolohichni nauky. – Kam'ianets-Podilskiyi : Aksioma, 2015. – Vypusk 38. – S. 396–399.

9. Starokozhko O. Bezperervna osvita yak faktor uprovdzhennia idei Bolonskoho protsesu / O. Starokozhko // Visnyk Cherkaskoho universytetu. – Seriya : Pedahohichni nauky. – 2009. – Vyp. 148. – S. 141–145.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
завідувачем кафедри української мови Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
Марчук Людмилою Миколаївною*

Стаття надійшла до редакції 16 серпня 2016 року